

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ

ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૩૩૩૩/૧૯૯૮

થી

ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૩૩૪૪/૧૯૯૮

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એમ.આર. કાણા

અને

ન્યાયમૂર્તિ શ્રી આર.પી. ધોળકિયા

=====

શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટ્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?	
રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	
શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	
શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?	
શું સિવિલ જજને પરિપત્રિત કરવામાં આવે કે કેમ?	

=====

કાર્યપાલક ઇજનેર

વિરુદ્ધ

ચંદ્રસિંહ નરસિંહ, ગુજ. ચંદ્રસિંહ નરસિંહના વારસદારો

=====

ઉપસ્થિતિ:

શ્રી સૌરભ અમીન વતી શ્રી ઘનશ્યામ અમીન અપીલકર્તાઓ વતી

શ્રી કે.એમ. શેઠ સામાવાળા દાવેદારો વતી આ તમામ અપીલોમાં.

=====

કોરમ: ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એમ.આર. કાદ્યા અને

ન્યાયમૂર્તિ શ્રી આર.પી. ધોળકિયા

નિર્ણયની તારીખ: ૨૮/૦૪/૧૯૯૯

સંયુક્ત મૌખિક ચુકાદો

(દ્વારા : એમ.આર. કાદા, ન્યાયમૂર્તિ)

સંખ્યામાં ૧૨ એવી આ ફર્સ્ટ અપીલોમાં, અપીલકર્તા એટલે કે કાર્યપાલક ઈજનેર, નર્મદા યોજના મુખ્ય નહેર, વિભાગ-૫, વડોદરાએ લેન્ડ એકિવિઝિશન રેફરન્સ કેસ નં. ૬૧ થી ૬૪/૧૯૯૫, ૧૮૯ થી ૧૯૬/૧૯૮૯ માં ગોધરા ખાતેના બીજા વધારાના સહાયક ન્યાયાધીશ, પંચમહાલ દ્વારા તારીખ ૬ ફી મે, ૧૯૯૭ ના રોજ કરવામાં આવેલા હુકમોને પડકાર્યા છે, જેમાં મુખ્ય કેસ ૬૨/૧૯૯૫ છે.

૨. એ બાબતે કોઈ વિવાદ નથી કે હાલના કેસોમાં, વિશેષ જમીન સંપાદન અધિકારી દ્વારા લેન્ડ એકિવિઝિશન કેસ નં. ૨૮/૧૯૮૬ માં તારીખ ૨૭ મી માર્ચ, ૧૯૮૯ ના રોજ એવોર્ડ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. લેન્ડ એકિવિઝિશન એક્ટની કલમ ૧૨(૨) હેઠળની નોટિસ તારીખ ૨૯ મી માર્ચ, ૧૯૮૯ ના રોજ જારી કરવામાં આવી હતી અને તે જ દિવસે એટલે કે ૨૯ મી માર્ચ, ૧૯૮૯ ના રોજ દાવેદારો પર તેની બજવણી કરવામાં આવી હતી. તેથી, જો દાવેદારોમાંથી કોઈપણ દ્વારા કલમ ૧૮ હેઠળ રેફરન્સ માંગવાનો હતો, તો કલમ ૧૮ હેઠળ રેફરન્સ માંગતી અરજી ૨૯ મી માર્ચ, ૧૯૮૯ થી છ

અઠવાડિયાના સમયગાળામાં થવી જોઈતી હતી. સદર છ અઠવાડિયાનો સમયગાળો મે ૧૯૮૯ માં, કદાચ ૧૦ મી મે, ૧૯૮૯ ના રોજ પૂરો થયો હતો. જોકે, એ બાબતે કોઈ વિવાદ નથી કે કલમ ૧૮(૨) ની જોગવાઈ (બી) હેઠળ નિર્ધારિત છ અઠવાડિયાના સમયગાળામાં કલમ ૧૮ હેઠળ અરજી કરવાની વાત તો બાજુ પર રહી, દાવેદારોએ સમયસર પ્રમાણિત નકલ મેળવવા માટે અરજી પણ કરી ન હતી, તે માત્ર જુલાઈ ૧૯૯૦ માં અને કેટલાક કેસોમાં ઓગસ્ટ ૧૯૯૦ માં માંગવામાં આવી હતી અને ૨૪ મી જુલાઈ, ૧૯૯૦ ના રોજ કલમ ૧૮ હેઠળ રેફરન્સ માંગવા માટેની અરજીઓ કરવામાં આવી હતી. જ્યારે રેફરન્સ કોર્ટ સમક્ષ રેફરન્સ આવ્યો, ત્યારે વિભાગ વતી એવો વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો કે રેફરન્સ માંગતી અરજીઓ મુદતવીતી હતી કારણ કે તે કલમ ૧૮(૨) ની જોગવાઈ (બી) હેઠળ નિર્ધારિત સમયમાં દાખલ કરવામાં આવી ન હતી. જોકે, રેફરન્સ કોર્ટે એવો દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો કે, વિલંબના પ્રશ્નની વિચારણા કરતી વખતે, કોર્ટે લિમિટેશનના કાયદાનો ઉદારતાપૂર્વક વિચાર અને અર્થઘટન કરવું જોઈએ અને એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે આવી ટેકનિકલિટી માટે, પક્ષકારોના નોંધપાત્ર અધિકારને નુકસાન થવા દેવું જોઈએ નહીં, સિવાય કે બદદાનત હોય અથવા તે પક્ષકાર અયોગ્ય લાભ લેવા માંગતો હોય. દાવેદારો વતી મુખ્ય દલીલ એ હતી કે તેઓ લિમિટેશનના કાયદાની જોગવાઈઓથી વાકેફ ન હતા અને સામાજિક કાર્યકરો તેમજ વકીલો દ્વારા તેઓ ગેરમાર્ગે દોરાયા હતા અને તેથી, તેઓ કોર્ટ સમક્ષ રેફરન્સ દાખલ કરી શક્યા ન હતા અને આ આધારો પર, વિલંબ માફ કરવા માટે અરજ કરવામાં આવી હતી. રેફરન્સ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે દાવેદારો

તરફથી કોઈ બદલાવ ન હતી, પરંતુ શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકની ભૂલના કારણે વિલંબ થયો હતો. ૧૯૮૮ (૧) જી.એલ.આર. ૬૮૮ પર રિપોર્ટ થયેલ ભીખાભાઈ વિ. સ્ટેટ ના કેસમાં આ કોર્ટના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપતાં એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે ધ લિમિટેશન એક્ટ ની કલમ ૫ લાગુ પડે છે અને રેફરન્સ કોર્ટે તેના તારીખ ૧૮ મી ડિસેમ્બર, ૧૯૯૫ ના હુકમ મુજબ વિલંબ માફ કરવાની અરજી મંજૂર કરી હતી, જેનો સંદર્ભ રેફરન્સ કોર્ટે તારીખ ૬ ફી મે, ૧૯૯૬ ના વાદગ્રસ્ત હુકમના મુખ્ય ભાગમાં, તેના પેરા ૪ માં પણ આપ્યો છે.

૩. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી છે કે હાલના કેસની હકીકતોમાં રેફરન્સ તદ્દન મુદતપીતા હતા અને રેફરન્સ કોર્ટને આ રેફરન્સ ગ્રાહ્ય રાખવાની અથવા વિલંબ માફ કરવાની પણ કોઈ હકુમત ન હતી. અમે ૨૦ મી એપ્રિલ, ૧૯૯૯ ના રોજ નિર્ણીત સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૧૫૮૮/૧૯૯૯ અને તેની સાથેની બાબતોમાં લેન્ડ એક્ટિવેક્શન એક્ટની કલમ ૧૨(૨) હેઠળની નોટિસ અને કલમ ૧૮(૨) હેઠળની જોગવાઈ (બી) ના સંદર્ભમાં લિમિટેશનના ચોક્કસ પ્રશ્નની વિગતવાર વિચારણા કરી હતી. જ્યાં સુધી હાલના કેસની હકીકતોનો સંબંધ છે, સ્વીકાર્યપણે, રેફરન્સ નિર્ધારિત સમયગાળા પછી માંગવામાં આવ્યા હતા અને તેથી, એમ કહી શકાય નહીં કે તે માન્ય રેફરન્સનો કેસ હતો. સક્ષમ અને માન્ય રેફરન્સના અભાવે, વિશેષ કાયદા એટલે કે લેન્ડ એક્ટિવેક્શન એક્ટ હેઠળ આવા રેફરન્સ સાંભળવા માટે રચાયેલી રેફરન્સ કોર્ટ પોતે જ તેને ગુણદોષ પર નક્કી કરવા માટે માન્ય રેફરન્સ તરીકે ગણવા આગળ વધી શકી ન હોત અને નિર્ધારિત સમય પછી કરવામાં આવ્યો

હોવાથી તે માન્ય રેફરન્સ ન હતો તે કારણસર, રેફરન્સ કોર્ટે તેને ગ્રાહ્ય રાખવાનો
 ઇનકાર કરવો જોઈતો હતો. જોકે, એવું જણાય છે કે રેફરન્સ કોર્ટે હાલના કેસોમાં
 ભીખાભાઈ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં આ કોર્ટની ડિવિઝન બેંચના નિર્ણયના
 આધારે રેફરન્સ સ્વીકાર્યા હતા. એ દર્શાવી શકાય કે ભીખાભાઈ (ઉપર મુજબ)
 ના ઉપરોક્ત કેસમાં, ડિવિઝન બેંચ એવા કેસ સાથે સંકળાયેલી હતી જેમાં
 સંબંધિત કલેક્ટરે નિર્ધારિત સમય પછી અરજીઓ કરવામાં આવી હોવાથી
 રેફરન્સ કરવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. ભીખાભાઈ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં આ
 ચુકાદાના પેરા ૨ ની વિગતો દર્શાવે છે કે એવોર્ડ પસાર થયા પછી, દાવેદારો
 ઈચ્છતા હતા કે બાબતો લેન્ડ એકિવિઝિશન એક્ટની કલમ ૧૮ હેઠળ ડિસ્ટ્રિક્ટ
 કોર્ટને મોકલવામાં આવે. કલેક્ટરે એવા આધારે અરજીઓ ફગાવી દીધી હતી કે
 કલમ ૧૮ હેઠળ રેફરન્સ માટેની અરજી મુદતવીતી હતી અને કલમ ૧૮ હેઠળ
 બાબત ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટને મોકલવા માટે અરજી કરવામાં થયેલ વિલંબ માફ
 કરવાની તેમની પાસે કોઈ સત્તા ન હતી. તે દરેક બાબતમાં ચાર મહિનાના
 સમયગાળાના વિલંબનો કેસ હતો અને એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે
 દાવેદારના વકીલ તેમના પરિવારના સભ્યો સાથે બીમાર હતા અને તેથી જ
 અધિનિયમની કલમ ૧૮ હેઠળ નિર્ધારિત સમયગાળામાં રેફરન્સ માટેની અરજી
 કરી શકાઈ ન હતી અને દર્શાવેલા કારણો પૂરતા અને સ્વીકાર્ય હોવા છતાં,
 સંબંધિત લેન્ડ એકિવિઝિશન ઓફિસરે વિલંબ માફ કરવાની તેમની પાસે કોઈ
 હકુમત ન હોવાના આધાર પર તેમની હકુમતનો ઉપયોગ કર્યો ન હતો.
 ભીખાભાઈ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં ચુકાદાના પેરા ૪ માં, ડિવિઝન બેંચે

૧૯૮૫ જી.એલ.એચ. ૧૯૯ : ૧૯૮૫ (૧) જી.એલ.આર. ૨૯૩ પર રિપોર્ટ થયેલ મોહન વસ્તા વિ. સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત ના કેસમાં આ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા અગાઉના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપ્યો છે. મોહન વસ્તા (ઉપર મુજબ) નો આ કેસ પણ આ કોર્ટની ડિવિઝન બેંચ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો અને મોહન વસ્તા (ઉપર મુજબ) ના આ કેસમાં, ડિવિઝન બેંચે ઠરાવ્યું હતું કે, કલમ ૨૯(૨) કોઈપણ કોર્ટ અથવા ટ્રીબ્યુનલ સમક્ષની કાર્યવાહીનો સમાવેશ કરવા માટે પૂરતી વ્યાપક હતી અને તેથી ધ લિમિટેશન એક્ટ ની કલમ ૪ થી કલમ ૨૪ કલેક્ટર સમક્ષ લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન એક્ટ હેઠળની કાર્યવાહીને લાગુ પડે છે અને કલેક્ટર યોગ્ય કેસોમાં વિલંબ માફ કરવા માટે બંધાયેલા છે. આ કોર્ટની ડિવિઝન બેંચ સમક્ષ મોહન વસ્તા (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં, રેફરન્સ માટેની અરજી ૪૫ દિવસમાં દાખલ કરવામાં આવી ન હતી અને એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કલેક્ટર પાસે ધ લિમિટેશન એક્ટ ની કલમ ૫ સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૨૯(૨) હેઠળ વિલંબ માફ કરવાની સત્તા હતી. આ બંને કેસોમાં, સંબંધિત લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન ઓફિસરને લિમિટેશન એક્ટની જોગવાઈઓ અનુસાર વિલંબ માફ કરવાના પ્રશ્ન પર વિચાર કરવા અને ત્યાર બાદ રેફરન્સ કોર્ટને રેફરન્સ કરવા માટે નિર્દેશો જારી કરવામાં આવ્યા હતા. આ બેમાંથી કોઈપણ કેસમાં, રેફરન્સ કોર્ટ દ્વારા પોતે વિલંબ માફ કરવા અંગેના પ્રશ્ન પર બિલકુલ વિચાર કરવામાં આવ્યો ન હતો. આ કેસોમાં ડિવિઝન બેંચ દ્વારા જે વિચારણા કરવામાં આવી હતી તે એ હતી કે શું કલેક્ટર (લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન ઓફિસર) પાસે વિલંબ માફ કરવાની સત્તા હતી કે નહીં. હાથ પરના કેસમાં, રેફરન્સ કોર્ટે પોતે વિલંબના પ્રશ્ન પર

વિચાર કર્યો છે અને મુદતવીતા રેફરન્સમાં વિલંબ માફ કર્યો છે. જો કલમ ૧૮ હેઠળ અરજીઓ કરવામાં આવી ત્યારે લેન્ડ એકિવિઝિશન ઓફિસર અથવા કલેક્ટર સમક્ષ વિલંબ માફી માંગવામાં આવી હોત અને કલેક્ટરે વિલંબ માફ કરવો જરૂરી હતો કે નહીં તે પ્રશ્ન પર યોગ્ય આદેશો પસાર કર્યા હોત તો બાબત તદ્દન અલગ હોત. તેથી, ઉપરોક્ત બે કેસોમાં આ કોર્ટની ડિવિઝન બેંચને જણાવ્યું હતું કે લેન્ડ એકિવિઝિશન ઓફિસરે વિલંબ માફીના પ્રશ્ન પર વિચાર કરવાનો ઇનકાર કર્યો હતો જ્યારે લિમિટેશન એક્ટની જોગવાઈઓને ધ્યાને લેતાં, તેઓ વિલંબ માફી માટેનો કેસ હતો કે કેમ તે અંગે વિચાર કરી શક્યા હોત અને તદ્દનુસાર આ બંને કેસોમાં, ડિવિઝન બેંચે સંબંધિત લેન્ડ એકિવિઝિશન ઓફિસરને ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટને રેફરન્સ કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. તેથી, અમને જણાય છે કે અમારી હાઈકોર્ટ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલા ઉપરોક્ત બે કેસો હાલના કેસોમાં દાવેદારોને કોઈ મદદરૂપ થતા નથી કારણ કે હાલના કેસોમાં, વિલંબનો પ્રશ્ન રેફરન્સ કોર્ટ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવ્યો છે અને વિલંબ માફ કરવામાં આવ્યો છે અને તેથી આ બંને કેસો અલગ પડે છે. રેફરન્સ કોર્ટ એ લેન્ડ એકિવિઝિશન ઓફિસર દ્વારા પસાર કરાયેલા એવોર્ડ/હુકમ સામેની અપીલ અદાલત નથી. તેને રેફરન્સને સ્પર્શવાની હુકમત ત્યારે જ મળે છે જ્યારે સમયસર માંગવામાં આવેલ માન્ય રેફરન્સ હોય અને એવા કિસ્સાઓમાં જ્યાં રેફરન્સ માંગતી અરજી સમય વીતી ગયા પછી કરવામાં આવી હોય – ત્યાં વિલંબ સંબંધિત લેન્ડ એકિવિઝિશન ઓફિસર દ્વારા પોતે જ અગાઉથી માફ કરવામાં આવ્યો હોય.

૪. અપીલકર્તાઓના વિજ્ઞાન વકીલે અમારી સમક્ષ એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૪૦૪ પર રિપોર્ટ થયેલ મોહમ્મદ હસનુલ્લીન વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટનો એક નિર્ણય ટાંક્યો છે, જેમાં સુપ્રીમ કોર્ટે વિચારણા કરી છે કે અધિનિયમ હેઠળ કામ કરતી કોર્ટ વિશેષ અધિકારક્ષેત્રની ટ્રીબ્યુનલ હોવાથી, કલમ ૧૮ હેઠળ કલેક્ટર દ્વારા તેને કરવામાં આવેલ રેફરન્સ તેમાં નિર્ધારિત શરતોનું પાલન કરે છે કે નહીં તે જોવાની તેની ફરજ હતી જેથી કોર્ટને રેફરન્સ સાંભળવાની હકુમત મળે. આ તર્ક આધાર પર, સુપ્રીમ કોર્ટે અબ્દુલ કરીમ (એ.આઈ.આર. ૧૯૬૩ અલ્હાબાદ ૫૫૬) ના કેસમાં અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટની કુલ બેંચ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્ણયને પણ રદબાતલ કર્યો હતો. અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટની કુલ બેંચે એવો દાવિદોષ અપનાવ્યો હતો કે કલમ ૧૮(૨) હેઠળ મુદતવીતી અરજી પર કલેક્ટર દ્વારા કરવામાં આવેલા રેફરન્સના કિસ્સામાં, ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ તેની માન્યતાના પ્રશ્નમાં જઈ શકતા નથી અથવા તેને સાંભળવાનો ઇનકાર કરી શકતા નથી. અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટની કુલ બેંચે ઠરાવ્યું હતું કે કોઈપણ અરજી મુદતવીતી છે કે કેમ અને કોઈ રેફરન્સ કરવો કે કેમ તે નક્કી કરવાનું કામ કલેક્ટરનું છે; ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ જેમને રેફરન્સ થશે અથવા કરવામાં આવે છે, તેઓ તેમના પર અપીલિય હકુમતનો ઉપયોગ કરતા નથી અને અરજી સમયસર કરવામાં આવી હોવા અંગેના અને તેના આધારે રેફરન્સ કરવાના તેમના અધિકાર અંગેના તેમના તારણને બાજુ પર રાખવાની કોઈ હકુમત તેમને આપવામાં આવી નથી. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કલેક્ટર રેફરન્સ કરતી વખતે વહીવટી રીતે કાર્ય કરે છે; જમીનના માલિક દ્વારા કરવામાં આવેલી રેફરન્સ માટેની અરજી સાથે

રેફરન્સ સાંભળવાની ડિસ્ટ્રિક્ટ જજની હકુમતને જોડતી કોઈ જોગવાઈ ન હતી અને એવું કહી શકાય નહીં કે ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ પાસે ત્યારે જ હકુમત છે જો માલિકની અરજી નિર્ધારિત સમયમાં કરવામાં આવી હોય. જો તેમને જણાય કે તેમને જે મળ્યું છે તે લેન્ડ એક્ટિવેશન એક્ટ હેઠળ કરવામાં આવેલ હોવાનું જણાતો રેફરન્સ છે તો તેઓ હકુમત ધારણ કરશે અને તેમને જણાશે કે રેફરન્સ લેન્ડ એક્ટિવેશન એક્ટ હેઠળ કરવામાં આવ્યો હતો, ભલે તે મુદતવીતી અરજી પર કરવામાં આવ્યો હોય. આ દૃષ્ટિકોણને સુપ્રીમ કોર્ટે રદબાતલ કર્યો છે. આ તબક્કે, મોહમ્મદ હસનુલ્લીન (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયને લાગુ કરતી વખતે, અમે અવલોકન કરી શકીએ છીએ કે એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૪૦૪ માં નોંધાયેલ આ નિર્ણય ભીખાભાઈ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં આ કોર્ટની ડિવિઝન બેંચ દ્વારા અથવા મોહન વસ્તા (ઉપર મુજબ) ના કેસનો નિર્ણય કરતી વખતે ડિવિઝન બેંચ સમક્ષ ન તો ટાંકવામાં આવ્યો હતો કે ન તો ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો હતો. સુપ્રીમ કોર્ટે ઉપરોક્ત કેસમાં કોઈ અનિશ્ચિત શબ્દો વિના ઠરાવ્યું છે કે જો કલેક્ટર સમક્ષ કોઈ અરજી કરવામાં આવે, જે સમયસર ન હોય, તો કલેક્ટર પાસે રેફરન્સ કરવાની સત્તા રહેશે નહીં. પોતાની સત્તાની મર્યાદાઓ નક્કી કરવા માટે, એ સ્પષ્ટ છે કે કલેક્ટરે એ નક્કી કરવું પડશે કે દાવેદાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી અરજી સમયસર છે કે નહીં અને કલમ ૧૮ માં નિર્ધારિત શરતોને સંતોષે છે કે નહીં. કલેક્ટર દ્વારા ખોટી રીતે રેફરન્સ કરવામાં આવ્યો હોય તો પણ, કોર્ટે રેફરન્સની માન્યતા નક્કી કરવી પડશે કારણ કે રેફરન્સ સાંભળવાની કોર્ટની વાસ્તવિક હકુમત કલમ ૧૮ હેઠળ

યોગ્ય રેફરન્સ કરવામાં આવે તેના પર નિર્ભર કરે છે અને જો રેફરન્સ યોગ્ય ન હોય, તો કોર્ટ પાસે રેફરન્સ સાંભળવાની કોઈ હકુમત નથી. સુપ્રીમ કોર્ટે ઠરાવ્યું છે કે તે પરથી ફલિત થાય છે કે કલમ ૧૮ માં નિર્ધારિત વૈધાનિક શરતોનું પાલન કરવામાં આવ્યું છે કે નહીં તે જોવાની કોર્ટની ફરજ છે, અને જેને સાંભળવા માટે તેને બોલાવવામાં આવી છે તે રેફરન્સ માન્ય રેફરન્સ છે કે કેમ તે અંગે પોતાની જાતને સંતુષ્ટ કરવાથી તે વંચિત નથી. માત્ર એક માન્ય રેફરન્સ જ કોર્ટને હકુમત આપે છે અને તેથી, કોર્ટે પોતાની જાતને પ્રશ્ન પૂછવો પડશે કે શું તેની પાસે રેફરન્સ ગ્રાહ્ય રાખવાની હકુમત છે કે કેમ. સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા આ ચુકાદાના પેરા ૨૯ માં વધુ માર્ગદર્શિકા આપવામાં આવી છે કે કલેક્ટર દ્વારા કોર્ટને કલમ ૧૮ હેઠળના કેસ અથવા રેફરન્સમાં હકુમતના પ્રશ્નનો નિર્ણય કરતી વખતે, કોર્ટ ચોક્કસપણે અપીલ અદાલત તરીકે કાર્ય કરતી નથી; તે માત્ર પોતાની જાતને સંતુષ્ટ કરવાની પ્રાથમિક ફરજ બજાવી રહી છે કે જે રેફરન્સનો નિર્ણય કરવા માટે તેને બોલાવવામાં આવી છે તે અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર માન્ય અને યોગ્ય રેફરન્સ છે કે નહીં જેના હેઠળ તે કરવામાં આવ્યો છે. ઉપરોક્ત તર્કના આધારે, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૩ અલ્હાબાદ ૫૫૬ પર રિપોર્ટ થયેલ અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટની ફુલ બેંચ દ્વારા આપવામાં આવેલો નિર્ણય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા રદબાતલ કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી, અમને જણાય છે કે વર્તમાન કેસોમાં, કલેક્ટર દ્વારા રેફરન્સ કોર્ટને કરવામાં આવેલા રેફરન્સ પોતે જ માન્ય રેફરન્સ ન હતા કારણ કે તે નિર્ધારિત સમય પછી કરવામાં આવેલી અરજીના આધારે આગળ ધપાવવામાં આવ્યા હતા, જે સંબંધિત લેન્ડ એકિવિઝિશન ઓફિસર સમક્ષ રેફરન્સ માંગતી

અરજીઓ કરવામાં આવી હતી તેમને વિલંબ માફીના પ્રશ્ન પર નિર્ણય કરવા માટે ન તો બોલાવવામાં આવ્યા હતા કે ન તો તેમણે વિલંબ માફી અંગે કોઈ હુકમ પસાર કર્યો હતો. વિલંબ માફી અંગે કોઈ હુકમ પસાર કર્યા વિના ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટને રેફરન્સ કરવામાં આવ્યા હતા અને જુલાઈ/ઓગસ્ટ ૧૯૯૦ માં કરાયેલી આ અરજીઓ સ્પષ્ટપણે મુદતવીતી હતી કારણ કે તારીખ ૨૭ મી માર્ચ, ૧૯૮૯ ના રોજ એવોર્ડ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, કલમ ૧૨(૨) હેઠળ જારી કરાયેલ તારીખ ૨૯ મી માર્ચ, ૧૯૮૯ ની નોટિસ દાવેદારો પર ૨૯ મી માર્ચ, ૧૯૮૯ ના રોજ જ બજાવવામાં આવી હતી અને આમ, રેફરન્સ અરજીઓ સીધી તેની સમક્ષ થઈ હોય તેમ રેફરન્સ કોર્ટ વિલંબ માફ કરી શકી ન હોત. કલમ ૧૮ હેઠળ રેફરન્સ મેળવવા માટે ખુદ લેન્ડ એકિવિઝિશન ઓફિસર સમક્ષ જે દિવસે અરજીઓ કરવામાં આવી હતી તે દિવસે જ મુદતવીતી થયેલી અરજીઓના આધારે કલેક્ટર દ્વારા રેફરન્સ અરજીઓ રેફરન્સ કોર્ટને મોકલવામાં આવી હતી. આ તમામ બાબતોમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા નિર્ધારિત સિદ્ધાંત લાગુ કરતાં, રેફરન્સ પોતે જ અમાન્ય બની ગયો હતો અને માત્ર કલેક્ટરે રેફરન્સ માંગતી મુદતવીતી અરજીઓ મોકલી હોવાના કારણે, તે રેફરન્સ કોર્ટને કાં તો વિલંબ માફીના હેતુ માટે અથવા રેફરન્સ માંગતી અરજીઓનો ગુણદોષ પર નિર્ણય કરવાના હેતુ માટે હકુમત ધારણ કરવા સક્ષમ બનાવી શકે નહીં. જ્યારે રેફરન્સ કોર્ટે રેફરન્સ માંગતી એવી અરજીઓમાં આદેશો પસાર કર્યા છે જેમાં તે વિલંબ માફી અંગે આદેશ પસાર કરીને હકુમત ધારણ કરી શકી ન હોત, ત્યારે અમને જણાય છે કે રેફરન્સ કોર્ટ

દ્વારા આ બાબતોમાં પસાર કરવામાં આવેલા વાદગ્રસ્ત હુકમો કાયદાની નજરમાં ટકી શકે તેમ નથી અને તે આથી રદબાતલ અને બાજુ પર રાખવામાં આવે છે.

૫. જોકે, દાવેદારો વતી વિદ્વાન વકીલ શ્રી શેઠે અમારી સમક્ષ રજૂઆત કરી છે કે આ બાબતનો અંત ન હોવો જોઈએ. તેમણે એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૪૦૪ (ઉપર મુજબ) પર રિપોર્ટ થયેલ મોહમ્મદ હસનુદ્દીન વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર ના કેસમાં સમાન નિર્ણય પર પણ આધાર રાખ્યો છે અને આ કેસ ટાંકતી વખતે, આ ચુકાદાના પેરા ૩૩ તરફ ચોક્કસ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું અને તેમણે રજૂઆત કરી છે કે જે રીતે સુપ્રીમ કોર્ટે અવલોકનો કર્યા હતા તે જ રીતે આ કોર્ટ દ્વારા પણ યોગ્ય અવલોકનો કરવામાં આવે. શ્રી શેઠે રેફરન્સ કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલા હુકમના પેરા ૧૧ તરફ પણ અમારું ધ્યાન દોર્યું છે જે નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૧૧. સામાવાળાઓ વતી, વિદ્વાન ડિસ્ટ્રિક્ટ ગવર્નમેન્ટ પ્લીડર શ્રી પી.એલ. ગાંધીએ દલીલ કરી છે કે દાવેદારો વધુ રકમ મેળવવા માટે હકદાર નથી, કારણ કે લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન ઓફિસરે કેસની હકીકતો અને સંજોગો તથા અન્ય જમીનના વેચાણ દસ્તાવેજ ધ્યાનમાં લીધા છે, તેથી રેફરન્સ રદ થવાને પાત્ર છે. એવી દલીલ પણ કરવામાં આવી છે કે અન્યથા પણ ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૧૭૨૫/૧૯૯૪ થી ૧૭૪૩/૧૯૯૪ માં તારીખ ૬.૨.૯૫ ના રોજ નિર્ણીત માનનીય ગુજરાત હાઈકોર્ટના ચુકાદાને

ધ્યાને લેતાં દાવેદારો વધુમાં વધુ પ્રતિ ચોરસ મીટર રૂ. ૭/- માટે હકદાર છે."

એ હકીકત છે કે લેન્ડ એકિવિઝિશન ઓફિસરે પ્રતિ ચો.મી. ૯૦ પૈસાના દરે વળતર એનાયત કર્યું હતું અને રેફરન્સ કોર્ટે તેને વધારીને પ્રતિ ચો.મી. રૂ. ૭/- કર્યું છે. મોહમ્મદ હસનુલ્લીન (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદાનો પેરા ૩૩ નીચે મુજબ પુનઃ રજૂ કરવામાં આવે છે:

"૩૩. આ કેસમાં અપીલકર્તા માટે દુઃખ ન અનુભવવું અશક્ય છે, જેમણે હૈદરાબાદ લેન્ડ એકિવિઝિશન એક્ટ, ૧૩૦૯ ફસલી ની કલમ ૧૪, પેટા-કલમ (૧) હેઠળ તેમાં નિર્ધારિત સમયમાં રેફરન્સ માટેની અરજી દાખલ ન કરીને લગભગ અવિશ્વસનીય ભૂલ કરી હતી, અને આમ વળતર તરીકે તેમને કાયદેસર રીતે જે મળવાપાત્ર હોઈ શકે તે માંગવાથી વંચિત રહી ગયા છે. પરંતુ, નિર્ણય કલમના અર્થઘટન પર નિર્ભર હોવો જોઈએ અને કાયદાએ તેનો માર્ગ લેવો જ જોઈએ. અમને વિશ્વાસ છે કે, તેના વકીલ દ્વારા ખાતરી આપવામાં આવ્યા મુજબ, મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય સરકાર અપીલકર્તાને વળતર તરીકે પૂરતી રકમની એક્સ ગ્રેસિયા ચૂકવણી કરવી જોઈએ કે કેમ તે વિચારવા માટે પૂરતી ઉદાર રહેશે જે ૨૮ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૫૮ ના રોજ સંપાદિત જમીનના બજાર મૂલ્યને અનુરૂપ હશે. તે ચોક્કસપણે કંઈક મૂલ્ય ધરાવતી જમીનનો ટુકડો હતો કારણ કે તે ઔરંગાબાદ શહેરમાં આવેલો હતો."

૬. વર્તમાન કેસોની હકીકતો અને સંજોગોમાં જ્યારે વિદ્વાન ડિસ્ટ્રિક્ટ ગવર્નમેન્ટ પ્લીડર દ્વારા ખુદ રેફરન્સ કોર્ટ સમક્ષ દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ૬.૨.૧૯૯૫ ના રોજ નિર્ણીત ફર્ટ અપીલ્સ નં. ૧૭૨૫/૧૯૯૪ થી ૧૭૪૩/૧૯૯૪ માં ગુજરાત હાઈકોર્ટના ચુકાદાને ધ્યાને લેતાં, ઓછામાં ઓછા દાવેદારો રૂ. ૭/- પ્રતિ ચો.મી. મેળવવા હકદાર છે, ત્યારે અમને વિશ્વાસ છે અને ખાતરી થાય છે કે હાલના અપીલકર્તા આ તમામ કેસોમાં દાવેદારોને એક્સ-ગ્રેસિયા ચૂકવણી કરવા માટે વિચાર કરશે જે આ કેસમાં સંપાદિત જમીનોના બજાર મૂલ્યને અનુરૂપ વાજબી વળતરની જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરવા માટે પૂરતી હશે, જેવો ડિસ્ટ્રિક્ટ ગવર્નમેન્ટ પ્લીડર દ્વારા રેફરન્સ કોર્ટ સમક્ષ પ્રતિ ચો.મી. રૂ. ૭/- ના દરે રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો અને અમે અપેક્ષા રાખીએ છીએ કે ભલે રેફરન્સ માંગતી અરજીઓ મુદતવીતી હોવાના આધારે આ અપીલો મંજૂર કરવામાં આવી હોય, તો પણ અપીલકર્તા જે કલ્યાણકારી રાજ્યના પદાધિકારી અને સદાચારી મુકદ્દમાબાજ છે તેઓ દાવેદારોના પ્રમાણિક અને ન્યાયી દાવાને તે હદ સુધી નકારશે નહીં અને છોડી દેશે નહીં જે હદ સુધી આ કેસમાં ખુદ ડિસ્ટ્રિક્ટ ગવર્નમેન્ટ પ્લીડર દ્વારા રેફરન્સ કોર્ટ સમક્ષ સ્વીકારવામાં આવ્યો હતો.

૭. ઉપરોક્ત દર્શાવેલા અવલોકનો સાથે, આ ૧૨ ફર્ટ અપીલો મંજૂર કરવામાં આવે છે. આ ૧૨ બાબતોમાંથી દરેકમાં પસાર કરવામાં આવેલા વાદગ્રસ્ત હુકમો આથી બાજુ પર રાખવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ હુકમ રહેશે નહીં.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.